

УДК 327 (477+438) «1990/1992»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.4.379>

Максим Захарченко*

НАЛАГОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН 1990–1992 РР.

Анотація: У статті проаналізовано процес становлення міждержавних відносин між Україною та Республікою Польща в період утвердження незалежності (починаючи з 1990 р. – роком проголошення Декларації про державний суверенітет України по 1992 р. – роком укладання Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво). Особливу увагу приділено політичним і правовим аспектам встановлення офіційних дипломатичних контактів між двома країнами; окреслено позиції української та польської сторін щодо перспектив двостороннього співробітництва; показано прагнення обох держав до подолання історичних суперечностей і вироблення основ нової моделі взаємин, заснованої на принципах добросусідства, рівноправності та взаємної поваги.

У статті досліджено динаміку політичного діалогу на вищому рівні, зокрема через візити офіційних делегацій, переговори між керівництвом держав, підписання міжурядових угод, що заклали підґрунтя для стратегічного партнерства. Визначено роль Польщі як одного з перших європейських партнерів України, який не лише підтримав її суверенітет, але й активно сприяв процесу міжнародного визнання нової незалежної держави, а також її геостратегічні цілі. Робота має на меті комплексне осмислення витоків та особливостей майбутнього українсько-польського порозуміння в умовах проєвропейської трансформації регіону Центрально-Східної Європи.

Ключові слова: двосторонні відносини, Польща, Україна, євроінтеграція, стратегічне партнерство, дипломатія, співпраця, українсько-польські відносини, незалежність, історія дипломатії

Постановка проблеми. Проблема становлення українсько-польських міждержавних відносин у 1990–1992 рр. охоплює комплекс політичних процесів, які відбувалися в умовах трансформації системи міжнародних відносин після розпаду СРСР. Незважаючи на наявність історичних зв'язків між українським і польським народами, сам процес правового оформлення двосторонніх відносин відбувався в умовах недостатньої кількості ресурсів, геополітичної визначеності та необхідності оперативного реагування на нові політичні реалії. У сучасній історіографії питання першого міжнародного визнання України та початкового етапу дипломатичного зближення з Польщею досі потребує комплексного дослідження історичних документів, спогадів сучасників і політичних діячів з акцентом на аспектах юридичних, історичних і порівняльних.

Метою статті є простежити процес становлення українсько-польських міждержавних відносин у 1990–1992 рр., зосередивши увагу на правовому оформленні, ключових дипломатичних контактах і ролі Польщі у міжнародному визнанні незалежності України.

* Захарченко Максим Геннадійович – аспірант кафедри історії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5251-6538>;
e-mail: zakharchenko.maxym@gmail.com

Огляд літератури. Питання дослідження українсько-польських відносин не є новим для української наукової думки. У першу чергу, відзначимо мемуарну та документальну спадщину українських діячів, які розкривали історію подій з особистої точки зору: так, до прикладу, можна навести видання з документальної спадщини, присвячене державницькій діяльності першого модерного українського спецпредставника у Польщі Теодозія Старака «Цю державу я вистраждав»¹, де поміж загального висвітлення труднощів боротьби за створення незалежної України, також зібрані записи промов, статей, листів і щоденників, в яких автор описав історію зародження українсько-польських відносин і формування державних представництв. Іншою роботою, що безпосередньо розкриває процес народження українсько-польських відносин, є книга першого міністра закордонних справ України Анатолія Зленка «Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін»². У ній, висвітлюючи становлення української дипломатичної служби та міжнародної суб'єктності держави, автор окремо зупиняється на формуванні двосторонніх відносин з Польщею.

Серед сучасних істориків і публіцистів, як з українського, так і з польського боку, сферою наукових інтересів яких є питання історії українсько-польських відносин, можна виокремити польського публіциста, радника президента Польщі (за президенства Леха Валенси) Єжи Марєка Новаковського та українську історикиню-полоністку Ольгу Морозову.

Так, Є.М. Новаковський, що був дотичний до процесу визнання української незалежності Польщею, у своїх інтерв'ю та доповідях неодноразово як згадував події становлення українсько-польських відносин, до яких був дотичним, так і аналізував їх загалом³.

О. Морозова в останніх своїх роботах⁴ приділила увагу питанню становлення українсько-польських відносин, зосереджуючись на аналізі історичної пам'яті та стереотипів, що сформувалися в українській історіографії щодо поляків, а саме: бачення історії Речі Посполитої, стереотипу Польщі як «гнобителя українського народу». Вона вказує, що ці уявлення мають глибоке коріння, формуючись ще в період козацького літописання. Це дозволяє опосередковано зрозуміти глибину ментальних бар'єрів і упереджень, які впливають на сучасні двосторонні взаємини.

Ключовими аспектами, що цікавлять українських дослідників, є питання європейської інтеграції України, визначення ролі Польщі у цьому процесі, візитів лідерів, аналіз їхніх заяв, а також погляд на досвід євроінтеграційного шляху польської сторони. Ще одним, не менш важливим, аспектом є дослідження теми історичної пам'яті, а також

¹ Старак Т.В. Цю державу я вистраждав. Київ: Пам'ятки України, 2021. 480 с.

² Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо, 2021. 592 с.

³ Шевченко О. Як Польща першою визнала незалежність України. Інтерв'ю з Єжи Марєком Новаковським – экс-радником Леха Валенси щодо східної політики. Наш вибір. URL: <https://naszwybir.pl/ntervyu-z-novakovskym/>; Nowakowski J.M. Między Ukrainą a Rosją. Polska polityka wschodnia. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, 2008. С. 8-13. URL: <https://www.batory.org.pl/ftp/program/forum/ppw.pdf>

⁴ Морозова О.С. Стереотип поляка в українській історіографії. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. 2021. № 52. С. 121-129; Морозова О.С. Польща й Україна: проблеми й перспективи наукового діалогу. Історичний архів. Наукові студії. 2020. № 21. С. 78-90.

впливу політичного фактора на її формування. Так, докладним прикладом є статті та дисертації Ігоря Дацківа⁵, Наталії Чорної⁶ та Тетяни Єлової⁷.

Низка авторів також здійснили аналіз історіографічного аспекту, розглядаючи як наукові так і журналістські аналітичні статті, що досліджують проблематику українсько-польських відносин. Прикладом можуть слугувати роботи Іллі Афанасьєва⁸, Наталії Чорної⁹, Вікторії Гевко¹⁰.

Також питання становлення українсько-польських відносин розглядалось у дисертаційних дослідженнях сучасних науковців Оксани Бабак¹¹ та Іллі Афанасьєва¹².

Ці автори, з різним науковим бекграундом і методологічним підходом, розкривають складність і багатовимірність українсько-польських відносин – від питань дослідження та «загоєння» історичних травм і суперечок, до прикладів успішного співробітництва та діалогу. Вони створили цінну основу для розуміння процесу становлення українсько-польських відносин.

В умовах актуалізації тем безпеки, європейської інтеграції та теми національної пам'яті, міждержавні українсько-польські відносини набувають нового значення – значення для цих держав екзистенційного. Особливо це значення розкрилось в умовах російської зовнішньої агресії. У цьому контексті варто звернутися на глибший аналіз процесу налагодження українсько-польських відносин, що став не лише політичним актом, але й символом подолання історичних бар'єрів та утвердження нового формату співжиття на рівні держав. Слід розширити існуюче бачення, приділивши особливу увагу правовим аспектам та дипломатичним контактам початкового етапу співпраці. Такий підхід дозволяє комплексніше розкрити динаміку подій і взаємний вплив сторін.

Виклад основного матеріалу. Український і польський народи поєднані тривалим і складним історичним сусідством, яке формувалося ще на етапі становлення їхньої

⁵ Дацків І. Становлення та розвиток українсько-польських відносин у геополітичному просторі наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. *Емінак*. 2019. № 2 (26). С. 141-148. DOI: [https://doi.org/10.33782/emina2019.2\(26\).300](https://doi.org/10.33782/emina2019.2(26).300)

⁶ Чорна Н.М. Розвиток концептуальних засад співробітництва України та Польщі. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. № 10. С. 184-195.

⁷ Єлова Т. Україна в польській східній політиці 1990-х років ХХ століття: шлях до партнерства. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. Т. 2, № 8. С. 127-136. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-127-136>

⁸ Афанасьєв І. Польсько-українські відносини 1991-1999 рр. в українських наукових та публіцистичних працях. *Магістеріум: Історичні студії*. 2001. № 7. С. 108-113.

⁹ Чорна Н.М. Історичні передумови становлення сучасних українсько-польських взаємин: історіографія проблеми. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. 2013. № 20. С. 188-193; Чорна Н.М. Україна-Польща: історіографічний дискурс міждержавних взаємин кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2015. Т. 2, № 16. С. 133-141; Чорна Н.М. Українсько-польські політичні відносини наприкінці 80-х рр. ХХ ст. – 2010 р.: Історіографічні інтерпретації. *Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2013. № 11. С. 253-263.

¹⁰ Гевко В. Українсько-польські відносини в українській історіографії (1991-2011 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. № 10. С. 354-363.

¹¹ Бабак І.О. Політика Польщі щодо України (кінець 1980-х – початок 1990-і роки): автореф.... к.іст.н. Київ, 2002. 19 с.

¹² Афанасьєв І. Польсько-українські відносини 1991-2000 рр.: політична та економічна взаємодія: дис... к.іст.н. Київ, 2014. 202 с.

державності. Втім, попри численні спроби політичного та дипломатичного співробітництва упродовж 20 ст., до початку 1990-х років не можна говорити про повноцінні міждержавні відносини між Україною та Польщею у сучасному розумінні цього поняття. Відповідно до положень міжнародного права, зокрема Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., міждержавні відносини вважаються встановленими лише за умови взаємного визнання державного суверенітету та створення дипломатичних чи консульських представництв¹³.

Тож, таким чином, попри укладені між Другою Річчю Посполитою (згодом ПНР) та УСРР (згодом УРСР) угоди (як наприклад Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР (1944 р.), яка залишається чинною по нині)¹⁴, між країнами не було встановлено міждержавних відносин, оскільки не було виконано важливих чинників: Україна не мала ознак державного суверенітету та не була визнана Польщею як незалежна держава.

Власне, таким чином, не можна і вважати початком сучасних міждержавних зносин між Україною та Польщею угоди, укладені між Другою Річчю Посполитою та Українською Народною Республікою, адже, по-перше, Ризький мирний договір, укладений між Польщею з одного боку, та РСФРР та УСРР – з іншого, передбачав розірвання будь-яких угод між Польщею та УНР¹⁵; по-друге, сучасна Україна, з юридичної точки зору, не є правонаступницею УНР. Адже, виходячи з прийняттям Україною Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) та Акту про проголошення незалежності України (1991 р.)¹⁶, Українська держава не відновлювала свою незалежність, а проголошувала її від СРСР. Це підкріплено Законом України про правонаступництво України (1991 р.), в якому вказано те, що Україна є правонаступницею УРСР, а згідно статті 6: «Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України», а також згідно статті 7: «Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки»¹⁷. Подібних законів, відносно правонаступності від УНР, Україна не проголошувала.

Тож виявляємо: Україна та Республіка Польща не мали можливості започаткувати міждержавні зносини до моменту проголошення Акту про проголошення незалежності

¹³ Vienna Convention on Consular Relations. Done at Vienna on 24 April 1963. Entered into force on 19 March 1967. *United Nations, Treaty Series*. 1967. Vol. 596. P. 261.

¹⁴ Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР: угода від 09 вересня 1944 р. № 616_065. *Офіційний вісник України*. 2006. № 19. С. 188. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_065#Text

¹⁵ Головаченко В.І. Ризький мирний договір між РСФРР і УСРР та Польщею 1921, Ризький мирний договір між РСФРР, Білоруською СРР і УСРР та Польщею 1921. Інститут історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj_myrnyj_d_1921

¹⁶ Декларація про державний суверенітет України: декларація від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 31. С. 429; Про проголошення незалежності України: постанова від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. С. 502.

¹⁷ Закон України про правонаступництво України: закон від 12 вересня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. С. 617.

України, і попередні угоди та попередні відносини слід логічніше розглядати у контексті історії українсько-польської дипломатії, аніж сучасних українсько-польських відносин.

Попри ухвалення Верховною Радою Української РСР 24 серпня 1991 р. Акту про проголошення незалежності України, таке проголошення мало декларативний характер до 1 грудня 1991 р., коли відбувся всеукраїнський референдум, на якому у всіх регіонах держави абсолютна кількість населення, в середньому більше 90% населення (окрім Криму та Севастополя, де цей відсоток складав більше 50%) підтримало ідею незалежності¹⁸. Це стало обґрунтуванням підтримки ідеї незалежності України серед широких мас населення, після чого почався процес визнання факту незалежності серед міжнародної спільноти.

Однак, реальна підготовка до налагодження відносин почалась одразу після проголошення 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, 10 стаття якої прямо передбачала, що: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах»¹⁹. Особливо цьому сприяли деструктивні процеси у середовищі СРСР, в якому ще починаючи з 12 липня набула чинності Декларація про державний суверенітет РРФСР (за 4 дні до прийняття української), а з 27 липня Декларація про державний суверенітет Білоруської РСР. Польща, до-речі, позитивно відреагувала на факт прийняття української декларації. 28 липня 1990 р. Сейм Республіки Польща приймає ухвали до народів України та Білорусі, де зазначає: «Ми бажаємо нашим сусіднім народам вільно формувати власний образ та умови життя, розкривати та зміцнювати коріння своєї ідентичності та прагнути успішного майбутнього»²⁰.

Основні принципи співпраці між Республікою Польща та суверенізованою Українською РСР окреслені у Декларації про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин від 13 жовтня 1990 р. Вона визначила, що дві держави будуть сприяти розвитку політичних, економічних, культурних і наукових зв'язків на основі взаємної поваги. Важливим стало визнання територіальної цілісності та недоторканності попередньо встановлених кордонів. Декларація проголошувала приналежність обох держав до спільного європейського цивілізаційного простору, та бажання приєднатись до європейських інституцій²¹.

В умовах укладання Акту про проголошення незалежності України та підготовки до всеукраїнського референдуму, 8 вересня 1991 р. було попередньо підписано Консульську конвенцію між Україною та Республікою Польща (набула чинності вона 21 січня 1994 р.).

¹⁸ Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 р. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 1. Оп. 28. Спр. 144. Арк. 6.

¹⁹ Декларація про державний суверенітет України: декларація від 16 липня 1990 р... С. 429.

²⁰ Suwerenność państwowa Ukrainy i Białorusi. *Prawo.pl*. URL: <https://www.prawo.pl/akty/m-p-1990-30-234,16822937.html>

²¹ Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин: декларація від 13 жовтня 1990 р. № 616_176. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 1990. № 1. С. 105.

Конвенція регулює створення та функціонування майбутніх консульських установ, визначає права й обов'язки консулів, а також захист прав громадян обох держав. Вона охоплює правовий статус консульських установ, привілеї посадових осіб, порядок надання допомоги громадянам, доступ до громадян у місцях утримання під вартою та механізми обміну консульською інформацією²². 1 жовтня 1991 р. держави обмінялись своїми спецпредставниками: уряд Польщі призначив своїм представником Єжи Козакевича²³ – польського історика, політолога та дипломата, а уряд України 25 жовтня призначив своїм представником Теодозія Старака²⁴ – українського дисидента та громадського діяча, який до того тісно співпрацював з польськими редакціями радянських видавництв.

Українсько-польські відносини закладено 2 грудня 1991 р., коли Республіка Польща стала першою зі світових держав, що визнала незалежність України, попри загальноприйнятий міф про першість Канади. Єжи Марек Новаковський, який у 1989–1993 рр. очолював Центр міжнародних студій при Сенаті Польщі та був радником президента Леха Валенси з питань східної політики, в інтерв'ю виданню «Наш вибір» дав таке пояснення: «Коли відбувся референдум і громадяни України підтвердили Акт проголошення незалежності України, ми дуже швидко отримали ноту від нашого консульства в Україні, й після обіду відбулася нарада в прем'єра Яна Кшиштофа Белецького з участю президента Леха Валенси. Там, власне, Белецький найбільш твердо виступав за негайне визнання незалежності України. Ми швидко нотифікували це рішення. Одночасно таке ж рішення приймала Канада, але через різницю часу Польща виявилася першою»²⁵. Ці події підтверджує у своїй книзі «Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін» перший голова МЗС України Анатолій Зленко: «Другого грудня, тобто наступного дня після референдуму, нас визнали Польща і Канада. О четвертій годині дня я прийняв офіційну ноту від польського генерального консула Єжи Козакевича, а канадський представник Нестор Гайовський, який спізнився тільки через різницю у часі між Україною та Канадою, прибув до Леоніда Макаровича Кравчука прямо на державну дачу в Кончі-Заспі»²⁶.

Наступного дня Україна надіслала зустрічну ноту, в якій подякувала польську сторону, запевнила її у дружніх намірах, а також звернула увагу на те, що згідно з попередніми заявами Верховної Ради від 24 жовтня 1991 р. «Про без'ядерний статус України», а також «Договір про звичайні збройні сили в Європі» від 22 листопада 1991 р., Україна взяла на себе зобов'язання про відмову від ядерного статусу та скорочення збройних сил, підкріплюючи, таким чином, пропозицію заявлену польською стороною²⁷.

²² Консульська конвенція між Україною і Республікою Польщею: конвенція від 14 липня 1993 р. № 616_008. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2004. № 4. С. 126.

²³ 25-річчя українсько-польських дипломатичних відносин. Документи. *Наш вибір*. URL: <https://naszwybir.pl/48266-2>

²⁴ Ibidem

²⁵ Шевченко О. Як Польща першою визнала незалежність України. Інтерв'ю з Єжи Марек Новаковським – екс-радником Леха Валенси щодо східної політики. *Наш вибір*. URL: <https://naszwybir.pl/ntervyu-z-novakovskym/>

²⁶ Зленко А.М. Дипломатія і політика... С. 74.

²⁷ Обмін нотами між Урядом України та Урядом Республіки Польща: Нота Україна від 02.12.1991 : станом на 3 груд. 1991 р. *Сайт Верховної Ради України: законодавство*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_018#Text

8 січня 1992 р. було повністю виконано умови налагодження взаємовідносин, адже було укладено угоду про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Польща та визначено, що кожна з держав має у найближчий час надіслати надзвичайних і повноважених послів (до їх прибуття функції мали виконувати тимчасово повірені у справах представники). Результатом стала поява дипломатичних представництв Республіки Польща у Києві (за адресою: вул. Ярославів Вал, 12), та України у Варшаві (за адресою: вул. Антонія Мальчевського, 17).

У своїй політиці визнання державної незалежності України, Польща переслідувала низку вигідних для себе цілей. Частина з них вона висвітлила в офіційній ноті від 2 грудня 1991 р. Так, вона звертала увагу на глибинні історичні зв'язки та спільну спадщину; очікувала на те, що Україна стане важливим елементом у налагодженні глобальної системи європейської безпеки та співробітництва, яка формувалась в умовах завершення Холодної війни та розпаду Радянського Союзу; а також, висловлювала обережне побажання до української сторони в обмеженні її збройних сил: «Уряд Республіки Польща надіється також, що будуючи власні збройні сили – Україна буде мати на увазі найважливішу теперішню європейську тенденцію – обмежування кількості військ»²⁸.

Подібну позицію відносно військових скорочень, з боку польської сторони, можна пояснити побоюваннями Польщі. В умовах розпаду ОВД (Організації Варшавського договору), та того світопорядку, що панував у Східній Європі першої половини 1990-х рр., Польща була занепокоєна питанням непорушності власних кордонів, сформованих за результатами Другої світової війни, і мала певні занепокоєння щодо безпеки як відносно ФРН, котра щойно поглинула НДР, так і відносно України, через історичні зв'язки з регіоном Закароння, котре є невід'ємною частиною сучасної Польщі. Також слід зауважити, що ідею скорочення озброєння слід сприймати у контексті дискусії щодо долі ядерного статусу України, в якій польська сторона виступала з позиції роззброєння. Хоча, при цьому, слід зазначити, що вона і не виступала за безумовне роззброєння, вважаючи що взамін Україна має отримати гарантії забезпечені Будапештським меморандумом²⁹.

Повертаючись до цілей польської держави, поряд з визначеними були й ті, що було недипломатично відкрито визнавати: розпад СРСР означав ослаблення російського впливу, який Москва неодмінно буде прагнути повернути. Україна була ключовою частиною цієї сфери впливу, як зазначав у своїй монографії «Велика шахівниця» Збігнев Бжезинський: «Незалежність України кинула виклик російським претензіям на божественне призначення бути хорунжим всієї панслов'янської спільноти... Без України Росія перестає бути євразійською імперією. Без України Росія досі може боротися за імперський статус, але тоді вона стала б переважно азіатською імперською державою»³⁰. Таким чином, визнаючи незалежність України, Польща також послабляла свого найважливішого геополітичного та історичного противника – Росію.

Проте слід розуміти, що якщо українська поведінка на міжнародній арені була

²⁸ Ibidem.

²⁹ Намонюк Ч.І., Пхіденко М.О. Втрата ядерного статусу як зовнішньополітичний прорахунок України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2017. № 2. С. 70-78.

³⁰ Бжезинський З.К. Большая шахматная доска. Алмати: Издательство Международные отношения, 2019. С. 149-150.

характерною для будь-якої молоді держави, яка постала без великих зовнішніх конфліктів і тому залишалася, людською мовою, ще непослідовною та невипрацюваною, то польська формувалася протягом століття, спираючись на доктрини політичного «романтизму» та «реалізму». Як влучно написала Наталія Чорна, вона «була породжена синтезом положень двох концепцій. Разом з тим, зовнішньополітичний курс президентів Л. Валенси та А. Квасневського був віддзеркаленням торжества концепції «прометеїстів»³¹. Тим не менше, як зауважила українська полоністка Оксана Бабак: «Незалежно від того, які політичні сили – праві чи ліві – перебували у Польщі при владі, вони підтримували державотворчі зусилля українського народу»³². Це було наочно продемонстровано польською стороною на початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 р., коли, попри окремі економічні та історичні суперечки, Польща виступила одним із найгучніших супортерів України.

У 1992 р. відбулася низка перших офіційних візитів. Так, у січні Варшаву відвідав міністр оборони України Костянтин Морозов³³, а 18 травня – перший візит Президента України, під час якого, після чотиримісячного переговорного процесу, було укладено Договір між Україною та Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. Важливість цього документа полягає у тому, що сторони, вже як повноцінні суб'єкти міжнародного права, визнали непорушність існуючих кордонів: «Сторони визнають непорушними існуючі і позначені на місцевості кордони між ними і підтверджують, що не мають жодних територіальних претензій одна до одної і не висуватимуть таких претензій у майбутньому»³⁴. Це стало важливим правовим і символічним підтвердженням нових добросусідських відносин у пострадянському регіоні.

Окрім підтвердження непорушності кордонів, Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво містить положення, що охоплюють інші напрямки двосторонньої співпраці. Сторони домовилися про розвиток контактів у політичній, економічній, екологічній, гуманітарній та культурній сферах, а також про сприяння транскордонному співробітництву. Особлива увага приділяється захисту прав національних меншин: української в Польщі та польської в Україні, на основі міжнародних стандартів. Договір також закріпив намір обох держав сприяти зміцненню європейської безпеки, демократії та стабільності на континенті, а також, сприяти євроінтеграційним процесам одне одній. Таким чином, цей документ можна вважати крайньою точкою закладання фундаменту українсько-польських відносин, на базі якого вони розвиваються до сьогодні.

Однак слід розуміти, що в процесі становлення української дипломатії вона стикалася з низкою цілком утилітарних проблем. У спогадах присвячених першому українському спецпредставнику в Польщі Теодозію Стараку, Юрій Рейт згадував: «Він прийшов з дружиною і не був забезпечений нічим: ані місцем проживання, ані машиною; знав також, що за ним постійно стежать. Коли Теодозій виходив із кімнати, яку орендував у

³¹ Чорна Н.М. Розвиток концептуальних засад співробітництва України та Польщі... С. 184-195.

³² Бабак І.О. Політика Польщі щодо України... С. 11.

³³ Кравчук Н. Пам'яті першого дипломата України в Польщі Теодозія Старака. *Наше слово*. URL: <https://nasze-slowo.pl/pamyati-pershogo-diplomata-ukraini-v-polshhi-teodoziya-staraka/>

³⁴ Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво: договір від 18 травня 1992 р. № 2611-12. *Офіційний вісник України*. 2005. № 13. С. 597.

російському офісі, у двері для перевірки він вкладав сірничок. Це він доклав чимало зусиль, аби отримати нинішню будівлю українського посольства у Варшаві – до цього вона належала Росії»³⁵. Також у збірці промов, листів, статей і щоденників Теодозія Старака можна знайти згадки про те, в якому стані загалом перебувала українська дипломатія. Країна, що знаходилась у глибокій внутрішній трансформаційній кризі і не знаходила достатньо часу для політики зовнішньої та власного міжнародного іміджу, в деяких випадках трималася лише на особистому ентузіазмі власних представників. Часто замість державних символів України використовувалася ще символіка УРСР. Так, подібним прикладом з історії українсько-польських відносин може слугувати підготовка офіційних візитів січня 1992 р., що фактично, за відсутності розробленого державного апарату, здійснювалася Теодозієм Стараком. Поміж того, як він згадував, мусив з колегами з Києва протягом ночі факсувати партитуру українського національного гімну, адже польська сторона мала лише партитуру гімну УРСР³⁶.

Висновки. Дослідження становлення українсько-польських міждержавних відносин у 1990-1992 рр. засвідчує, що попри тісне історичне сусідство та низку дипломатичних контактів між різними політичними утвореннями України та Польщі у 20 ст., повноцінні міждержавні відносини, в юридичному сенсі, було встановлено лише після проголошення незалежності України у 1991 р.

Перші кроки до такого формату співпраці почалися після прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Польща оперативно і позитивно відреагувала на ці зміни, вітаючи становлення української державності, а після Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. першою у світі офіційно визнала незалежність України. Подальші кроки – підписання Консульської конвенції, обмін спеціальними представниками, угода про встановлення дипломатичних відносин – засвідчують політичну волю обох держав до побудови повноцінної партнерської співпраці. Це заклало фундамент для майбутніх добросусідських, рівноправних і стабільних міждержавних відносин, що й було зафіксовано у Договорі про добросусідство, дружні відносини і співробітництво 1992 р.

Таким чином, попри встановлення дипломатичних відносин 8 січня 1992 р., цьому передувало, і після цього слідував довгий і клопіткий процес. Тим не менше, цей історичний проміжок українсько-польських відносин можна назвати добою романтизму: держави не ставили за ціль висувати суперечок, а бажали якомога повніше скористатись суверенітетом і відкритими можливостями для налагодження, зорієнтованих на партнерство, підтримку та європейські перспективи.

Maksym Zakharchenko

Establishment of Ukrainian-Polish Relations in 1990-1992

Abstract: The article provides a comprehensive analysis of the establishment of intergovernmental relations between Ukraine and the Republic of Poland during the

³⁵ Кравчук Н. Пам'яті першого дипломата України в Польщі Теодозія Старака. *Наше слово*. URL: <https://nasze-slowo.pl/pamyati-pershogo-diplomata-ukraini-v-polshhi-teodoziya-staraka/>

³⁶ Старак Т.В. Цю державу я вистраждав. Київ: Пам'ятки України, 2021. 480 с.

formative period of Ukraine's independence—ranging from the adoption of the Declaration of State Sovereignty of Ukraine in 1990 to the signing of the Treaty on Good-Neighbourliness, Friendly Relations and Cooperation in 1992. Particular attention is given to the political and legal dimensions of initiating official diplomatic engagement between the two countries in the broader context of the post-Cold War transformation in Central and Eastern Europe.

The study outlines the positions of both the Ukrainian and Polish sides concerning the vision of future bilateral cooperation, shaped by a shared commitment to the principles of good-neighbourliness, sovereign equality, mutual respect, and peaceful coexistence. It emphasizes the conscious efforts of both nations to overcome historically rooted tensions and build a new relationship framework that would reflect the realities of emerging democratic governance and regional interdependence.

Special focus is placed on the dynamics of high-level political dialogue, including official visits, bilateral negotiations, and the signing of foundational agreements that laid the legal and institutional groundwork for long-term strategic partnership. These early steps contributed to a stable and constructive bilateral agenda despite numerous internal and external challenges. The article also highlights Poland's role as one of the first European states to recognize Ukraine's independence and as an active advocate for its international legitimation and Euro-Atlantic aspirations.

Ultimately, the article seeks to present an in-depth understanding of the origins, evolution, and key features of Ukrainian-Polish rapprochement in the early 1990s. It frames these developments within the larger narrative of democratic transition, geopolitical realignment, and the drive toward European integration that characterized the post-socialist region in the aftermath of Soviet disintegration.

Keywords: bilateral relations, Poland, Ukraine, European integration, strategic partnership, diplomacy, cooperation, Ukrainian-Polish relations, independence, history of diplomacy